

punkt (fra Hayek over Friedman og frem), dels et venstreudgangspunkt (Gorz). Sidstnævnte peger på en analyse af staten som planlægger, der ikke nødvendigvis må inddrage en leninistisk partimodel for at tænke i forandringer.

Offentlig Planlægning i Danmark har fat i en del af de temaer, som måtte behandles i en kritisk, samfundsvidenskabelig lærebog om planlægning. Men den mangler nogle af de mere væsentlige, og mangler og ejendommeligheder i teoriapparatet sammen med disse tematiske ufuldstændigheder gør, at den endnu ikke er svaret på det behov, der måtte være for en sådan lærebog.

Sven Bislev

Jens Müller, Arne Remmen og Per Christensen, *Samfundets teknologi – teknologiens samfund*, Herning: Systime, 1984, 207 s., 88,00 kr.

Jens Müller, Arne Remmen og Per Christensen har begået en „grundbog“ i emnet „teknologi og samfund“ til brug for undervisningen af teknisk naturvidenskabelige studerende ved AUC. Fagligt spænder de tre herrer lige fra civilingeniør til samfundsfag, biologi, psykologi og idehistorie; altså et veritabelt tværfagligt tema.

Ud over den direkte målgruppe henvender forfatterne sig også til en bredere kreds, idet de ganske rigtigt skriver, at der synes at være et betydeligt behov „for grundbogsmateriale til studiet af sammenhængen mellem teknologi og samfund“. Derom vidner den florerende teknologidebat, der præges af „begrebsforvirring og teorinød“. Der er altså behov for en „grundlæggende begrebsafklaring“. Og deri ligger netop bogens hovedærinde. Den vil udvikle nogle elementer til en teknologiteori, så den teknologiske analyse og debat kan komme til at udfolde sig på et mere præcist grundlag.

Forfatterne kaster sig straks ud i en nærmere bestemmelse af begrebet „teknologi“. Teknologien skilles begrebsmæssig ud fra samfundet, og omdrejningspunktet for deres definition er arbejdsprocessen; for det er, som forfatterne ganske rigtigt bemærker, her „mennesket genskaber og udvider sine livsbetingelser“. Teknologien defineres som en enhed af fire elementer, nemlig teknik, viden, organisation og produkt, der så atter er underopdelt i en række bestanddele. En teknologianalyse består så i at undersøge samspillet mellem elementerne og deres bestanddele. Vi bevæger os her primært på mikroplanet, dvs. inden for virksomhedens rammer.

Den definition af begrebet teknologi, som forfatterne her fremlægger, forekommer mig at være det mest præcise og sammenhængende, der på dansk er sagt om den sag. Når de derpå bevæger sig op på makroplanet, dvs. til samfundet, så kan jeg også følge deres bestemmelse af samfundet ud fra de fire elementer kapital, magt, marked og levevilkår. Eller rettere, forfatterne klarlægger mere beskedent „nogle relevante elementer i et samfundsbegreb til belysning af dets samspil med teknologien“. En samfundsanalyse består så i at belyse samspillet mellem disse fire elementer. Symbolsk udtrykker forfatterne forholdet mellem teknologi og samfund på den måde, at teknologien er „bolten“ og samfundet „møtrikken“, mens „skruenøglen“ er det, der formidler sammenhængen mellem de to. „I en vis forstand er det denne nøgle, der interesserer os mest“, som de bemærker. Men hvad består nøglen så af?

punkt (fra Hayek over Friedman og frem), dels et venstreudgangspunkt (Gorz). Sidstnævnte peger på en analyse af staten som planlægger, der ikke nødvendigvis må inddrage en leninistisk partimodel for at tænke i forandringer.

Offentlig Planlægning i Danmark har fat i en del af de temaer, som måtte behandles i en kritisk, samfundsvidenskabelig lærebog om planlægning. Men den mangler nogle af de mere væsentlige, og mangler og ejendommeligheder i teoriapparatet sammen med disse tematiske ufuldstændigheder gør, at den endnu ikke er svaret på det behov, der måtte være for en sådan lærebog.

Sven Bislev

Jens Müller, Arne Remmen og Per Christensen, *Samfundets teknologi – teknologiens samfund*, Herning: Systime, 1984, 207 s., 88,00 kr.

Jens Müller, Arne Remmen og Per Christensen har begået en „grundbog“ i emnet „teknologi og samfund“ til brug for undervisningen af teknisk naturvidenskabelige studerende ved AUC. Fagligt spænder de tre herrer lige fra civilingeniør til samfundsfag, biologi, psykologi og idehistorie; altså et veritabelt tværfagligt tema.

Ud over den direkte målgruppe henvender forfatterne sig også til en bredere kreds, idet de ganske rigtigt skriver, at der synes at være et betydeligt behov „for grundbogsmateriale til studiet af sammenhængen mellem teknologi og samfund“. Derom vidner den florerende teknologidebat, der præges af „begrebsforvirring og teorinød“. Der er altså behov for en „grundlæggende begrebsafklaring“. Og deri ligger netop bogens hovedærinde. Den vil udvikle nogle elementer til en teknologiteori, så den teknologiske analyse og debat kan komme til at udfolde sig på et mere præcist grundlag.

Forfatterne kaster sig straks ud i en nærmere bestemmelse af begrebet „teknologi“. Teknologien skilles begrebsmæssig ud fra samfundet, og omdrejningspunktet for deres definition er arbejdsprocessen; for det er, som forfatterne ganske rigtigt bemærker, her „mennesket genskaber og udvider sine livsbetingelser“. Teknologien defineres som en enhed af fire elementer, nemlig teknik, viden, organisation og produkt, der så atter er underopdelt i en række bestanddele. En teknologianalyse består så i at undersøge samspillet mellem elementerne og deres bestanddele. Vi bevæger os her primært på mikroplanet, dvs. inden for virksomhedens rammer.

Den definition af begrebet teknologi, som forfatterne her fremlægger, forekommer mig at være det mest præcise og sammenhængende, der på dansk er sagt om den sag. Når de derpå bevæger sig op på makroplanet, dvs. til samfundet, så kan jeg også følge deres bestemmelse af samfundet ud fra de fire elementer kapital, magt, marked og levevilkår. Eller rettere, forfatterne klarlægger mere beskedent „nogle relevante elementer i et samfundsbegreb til belysning af dets samspil med teknologien“. En samfundsanalyse består så i at belyse samspillet mellem disse fire elementer. Symbolsk udtrykker forfatterne forholdet mellem teknologi og samfund på den måde, at teknologien er „bolten“ og samfundet „møtrikken“, mens „skruenøglen“ er det, der formidler sammenhængen mellem de to. „I en vis forstand er det denne nøgle, der interesserer os mest“, som de bemærker. Men hvad består nøglen så af?

Spørgsmålet besvares på tre niveauer. Der findes et grundlæggende niveau bestående af de vigtigste elementer på teknologi- og samfundssiden, nemlig henholdsvis viden, teknik og magt, kapital. De hænger sammen på den måde, at viden er magt og kapital, og at teknik er magt og kapital, og omvendt sådan at magt er viden og teknik, og kapital er viden og teknik. Der er her tale om sammenhænge, der så at sige sætter sig igennem bag om ryggen på folk. På et mere konkret plan har vi samspillet mellem henholdsvis teknik, viden, organisation og kapital, magt, marked, dvs. i den samfundsmæssige og teknologiske organisations- og udviklingsproces. Det drejer sig her om arbejdsprocessen, sådan som den udfolder sig gennem arbejdsdelingen. I takt med den voksende arbejdsdeling stiger imidlertid også behovet for en infrastruktur, der kan binde arbejdet og samfundet sammen. Her har vi det sidste led i den tredelte „skruenøgle“. „bolt“, „møtrik“ og „skruenøgle“ forenes derpå i et „teknologiteoretisk helhedsperspektiv“.

Så vidt så godt! Men hvad nu, hvis der er læsere, som ikke vil acceptere bogens ræsonnementer. Kan de så i det mindste ikke kigge forfatterne efter i kortene, læse den litteratur, som bogen bygger på og derefter indlede en dialog om den rette forståelse af teknologi og samfund? Nej, det kan de desværre ikke, for de litteraturhenvisninger, som findes efter hvert kapitel, er udelukkende, hvad forfatterne kalder „inspirerende læsning“. Og ved nærmere eftersyn forekommer de egentlig ret tilfældige og i hvert fald uegnede til at gå argumenterne efter i sømmene. På den måde lægger bogen ikke op til nogen dialog, men er skrevet efter devisen „take it or leave it“! Det understreges yderligere af, at der heller i selve teksten lægges op til nogen dialog med andre videnskabelige retninger, dvs. forfatterne forsøger ikke at relatere deres begreber og helhedsperspektiv til de teoretiske og politiske positioner i teknologidebatten. Begge udeladelser mener jeg ubetinget er en fejl. Det er godt med klarhed, men det er bedre, hvis den er kombineret med en dialog til de områder, begrebsforklaringen distancerer sig fra.

I forlængelse af disse grundlæggende begrebsbestemmelser (kapitel 2-3) peger forfatterne videre på nødvendigheden af – vendt mod både den klassiske positivisme og marxisme – at se videnskab og teknologi som samfundsskabte størrelser, der udvikler sig i et kritisk felt mellem natur og kultur, ligesom de fremhæver den dialektiske betragtningsmåde fremfor den deterministiske (kap. 4-5). Dialektik, dynamik og helhed er således kodeordene for den rigtige forståelse af forholdet mellem teknologi og samfund.

Efter således at have gennemført den bebudede begrebsmæssige afklaring og præsenteret os for deres helhedsperspektiv foretager forfatterne en fyldig gennemgang af de forskellige delssammenhænge (kap. 7-10). Forfatterne kommer uhyre vidt omkring på de 90 sider, som er afsat hertil. Og netop i bredden og helhedsperspektivet ligger styrken i disse afsnit. Til gengæld betyder det brede sigte også, at tingene males med en meget bred pensel. Det gør imidlertid ikke så meget, så længe vi holder os til den begrebsmæssige afklaring. Det er netop her, bogen bringer os fremad. Derimod er jeg usikker på, hvordan de præcist definerede og argumenterede begreber skal relateres til den danske samfundsvirkelighed, dvs. der hvor teknologidebatten udspiller sig. Eller rettere, det forudsættes nærmest, at man er fuldt ud fortrolig med strukturerne og udviklingstendenserne i dette samfund.

Nu er forfatterne naturligvis i deres gode ret til at begrænse sig – og de når i forvejen vidt omkring – men den dynamik i helhedsperspektivet, som de lægger op til, bliver der ligesom ikke plads til i deres grundige teoretiske redegørelser. De søger at råde lidt bod på det med et teknologihistorisk perspektiv i kap 6 – for øvrigt en særdeles illustrativ oversigt – men det bliver ikke rigtigt integreret i det helhedsperspektiv, som indholdsmæssigt bærer bogen. Det samme gælder det natur- og kulturperspektiv, som opstilles i de to sidste kapitler (11-12). De historiske, økologiske og civilisatoriske indfaldsvinkler introduceres blot som supplement til det bærende teknologi-samfundsperspektiv.

Men på det plan, hvor det drejer sig om at afklare begrebernes indhold og indbyrdes sammenhæng er bogen fremragende. Det alene er rigeligt bogens pris værd. Tager man bogen til sig på den led, vil man være nået langt i retning af at afskaffe forvirringen omkring teknologiens betydning på en række centrale samfundsmæssige og menneskelige områder. Det var vel også forfatterens primære mål. Nu mangler der kun, at begreberne skal finde anvendelse i konkrete analyser af samfundets forandringsproces såvel som i den politiske planlægnings- og beslutningsproces.

Jens Christensen

Dieter Nohlen (udg.), *Tredje Verdens Leksikon*, ved Hans-Henrik Holm, København: G.E.C.Gad Forlag, 1983, 402 s., 198,00 kr.

Det er en imponerende arbejdsindsats, der ligger bag udgivelse af dette leksikon om den tredje verden. Først og fremmest vel bag den tyske førsteudgave fra 1980, men så sandelig også bag oversættelsen til dansk, omarbejdningen og ajourføringen. Her er i ét bind samlet et væld af oplysninger af vidt forskellig karakter, men alle i større eller mindre grad relateret til udviklingsproblemerne i den tredje verden. Der findes oplysninger om de enkelte lande i den tredje verden, om forskellige organisationer og enkeltpersoner samt om de vigtigste teorier og begreber, der indgår i udviklingsdebatten..

Hensigten med at samle alle disse oplysninger er ifølge indledningen til værket at tilvejebringe et nyttigt arbejdsredskab for skoler/højskoler, for virksomheder, i politisk arbejde samt i oplysningsarbejdet om den tredje verden. I det omfang dette lader sig vurdere af én, der primært har beskæftiget sig med undervisning og oplysningsarbejde, må formålet siges at være opfyldt i tilfredsstillende grad. Specielt vil jeg fremhæve de mange opslag vedrørende internationale organisationer med relationer til den tredje verden. Der opstår til stadighed nye organisationer, hvis forkortede navne det selv for velinformerede iagttagere kan være uhyre svært at holde rede på. Hvem ved for eksempel hvad AFDB, CIES, ECWA, UNCDF, og WDF står for? Svaret herpå findes i *Tredje Verdens Leksikon*.

Værket er omredigeret og udvidet med henblik på at gøre det mere anvendeligt for et dansk publikum. Dette har givetvis forøget nytteværdien, men det rejser dog nogle generelle problemer omkring kriterierne for, hvilke nye opslag der skal tilføjes. Redaktionen har valgt at medtage oplysninger om danske organisationer, der har u-landsarbejdet som hovedmål. Dette forekommer indlysende rigtigt.